

Οδυσσέας Ελύτης, ένας Άγιος του καθ' ημάς Τρόπου

Γράφει ο Σωτήρης Μητραλέξης

Κλείνουν σήμερα 17 χρόνια από την κοίμηση ενός από τους πολύ Μεγάλους του Ελληνισμού, του Οδυσσέα Ελύτη (18 Μαρτίου 1996). Το ριζοσπαστικά καίριο της σκέψης του, πέρα από το θεοείκελο ποιητικό του τάλαντο, συχνά παραθεωρείται επικαλυπτόμενο από την «αυτονόητη», δεδομένη εκτίμηση στον «νομπελίστα».

Και έτσι «κρύβεται» μια σκέψη καταλυτική, η κατανόηση της οποίας θα μπορούσε να αλλάξει την Ελλάδα.

Γι' αυτό είχαμε σημειώσει παλαιότερα, επαναλαμβάνοντας την κρίση του Κώστα Ζουράρι, ότι τα πεζά κείμενα του Ελύτη είναι κατ' ουσίαν **πολιτικά κείμενα**. (Πεζά τα οποία το ελληνικό κράτος ουδέποτε φρόντισε να μεταφραστούν σε ξένες γλώσσες, καθ' ότι... πεζό...)

Έτσι, αντί για νεκρολογίες και βιογραφικά σημειώματα, παραθέτουμε αποσπάσματα από ένα σημαντικό πεζό κείμενο του Ελύτη: αναζητήστε ολόκληρο το κείμενο, **για μελέτη**. Πρόκειται για τα «Δημόσια και τα Ιδιωτικά» (1990), που περιλαμβάνονται στην συλλογή πεζών του Ελύτη «Εν Λευκώ» (εκδ. Ίκαρος) και κυκλοφορούν επίσης αυτοτελώς από τις ίδιες εκδόσεις. Επαναλαμβάνουμε: **πρόκειται για ένα πολιτικό κείμενο... Πολιτικό με τρόπο πολύ ουσιωδέστερον από κάθε εφημερολογία**. Καθώς και κάποια ψηφιακά σπαράγματα της παρουσίας του.

Ο Ελύτης είναι Άγιος του καθ' ημάς Τρόπου. Και την μνήμη των αγίων την γιορτάζουμε την ημέρα της κοίμησής τους.

Οδυσσέας Ελύτης – Τα δημόσια και τα ιδιωτικά (αποσπάσματα)

«Ω να μπορούσαν, λέει και τα οργανωμένα κράτη να διαμορφώσουν μια δημόσια ζωή με νόμους σαν αυτούς που διέπουν το άτομο. Να επιφοιτούσε στα κοινά η ψυχή, και μια διαταγή του υπουργείου Υγείας να ξαπόστελνε στα εργοστάσια επεξεργασίας απορριμμάτων όλες τις πενταροδεκάρες τών συμφερόντων, για να βγουν έστω και λίγα γραμμάρια ομορφιάς.

Να έπαιρνε πότε πότε η συνεδρίαση του Κοινοβουλίου τις προεκτάσεις που παίρνει ενα δάκρυ οταν διαθλά τις αθλιότητες όλες κι απομένει να λάμπει σαν μονόπετρο. Κοντολογίς, να μπορούσαν και τη σημασία των λαών να τη μετράνε όχι από το πόσα κεφάλια διαθέτουνε για μακέλεμα, όπως συμβαίνει στις μέρες μας, αλλά άπ' το πόση ευγένεια παράγουν, ακόμη και κάτω από τις πιο δυσμενείς και βάνουσες συνθήκες, όπως ο δικός μας ο λαός στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, όπου το παραμικρό κεντητό πουκάμισο, το πιο φτηνό βαρκάκι το πιο ταπεινό εκκλησιάκι, το τέμπλο, το κιούπι το χράμι όλα τους αποπνέανε μιαν αρχοντιά κατά τι ανώτερη των Λουδοβίκων. Τί σταμάτησε αυτά τα κινήματα ψυχής που αξιώθηκαν κι έφτασαν ως τις κοινότητες; Ποιός καπάκωσε μια τέτοιου είδους αρετή, που μπορούσε μια μέρα να μας οδηγήσει σ'ενα ιδιότυπο, κομμένο στα μέτρα της χώρας πολίτευμα; Όπου το κοινόν αίσθημα να συμπίπτει με κείνο των αρίστων.»

«Μέσα σ' ενα τέτοιο πνεύμα είχα κινηθεί άλλοτε, όταν έλεγα ότι ένα τοπίο δεν είναι όπως το αντιλαμβάνονται μερικοί κάποιοι, απλώς, σύνολο γης, φυτών και υδάτων. Είναι η προβολή της ψυχής ενός λαού επάνω στην ύλη.

Θέλω να πιστεύω – και η πίστη μου αυτή βγαίνει πάντοτε πρώτη στον άγώνα της με τη γνώση – ότι όπως και να τα εξετάσουμε, η πολυαιώνια παρουσία του ελληνισμού πάνω στα δώθε ή εκείθε του Αιγαίου χώματα έφτασε να καθιερώσει μιαν ορθογραφία, όπου το κάθε ωμέγα, το κάθε ύψιλον, η κάθε οξεία, η κάθε υπογεγραμμένη δεν είναι παρά, ένας κολπίσκος, μια κατωφέρεια, μια κάθετη βράχου πάνω σε μια καμπύλη πρύμνας πλεύμενου, κυματιστοί αμπελώνες, υπέρθυρα εκκλησιών, ασπράκια ή κοκκινάκια, εδώ ή εκεί από περιστεριώνες και γλάστρες με γεράνια.

Είναι μια γλώσσα με πολύ αυστηρή γραμματική, που την έφκιασε μόνος του ο λαός, από την εποχή που δεν επήγαινε ακόμη σχολείο. Και την τήρησε με θρησκευτική προσήλωση κι αντοχή αξιοθαύμαστη, μέσα στις πιο δυσμενείς εκατονταετίες. Όσπου ήρθαμ' εμείς, με τα διπλώματα και τους νόμους, να τον βοηθήσουμε. Και σχεδόν τον αφανίσαμε. Από το ένα μέρος του φάγαμε τα κατάλοιπα της γραφής του και από το άλλο τού ροκανίσαμε την ίδια του την υπόσταση, τον κοινωνικοποιήσαμε, τον μεταβάλαμε σε έναν ακόμα μικροαστό, που μας κοιτάζει απορημένος από κάποιο παραθυράκι κάποιας πολυκατοικίας του Αιγάλεω.

Δεν αναφέρομαι σε καμιά χαμένη γραφικότητα. Ούτε θυμάμαι να 'χω ζήσει σε καμιά καλή εποχή για να τη νοσταλγώ. Απλώς, δεν ανέχομαι τις ανορθογραφίες. Με ταραζουν. Νιώθω σαν ν' ανακατώνονται τα γράμματα στο ίδιο μου το επώνυμο, να μην ξέρω ποιος είμαι να μην ανήκω πουθενά. Τόσο πολύ αισθάνομαι να είναι η ζωή μου συννυφασμένη μ' αυτήν την «υδρόγεια λαλιά», που δεν είναι παρά η οπτική φάση της ελληνικής λαλιάς, της ικανής με τη διπλή της υπόσταση να ομιλεί και να ζωγραφίζει συνάμα.

Και που εξακολουθεί αθόρυβα όσο και δραστικά, παρά τις άνωθεν επεμβάσεις, να εισχωρεί ολοένα μέσα στην ιστορία και μέσα στη φύση που τη γέννησαν, έτσι ώστε να μετατρέπει τεράστιες ποσότητες παρελθόντος χρόνου σε παρόν, και να μετατρέπεται από το παρόν αυτό σε όργανο προικισμένο με τη δύναμη να οδηγεί τα στοιχεία της ζωής μας στην πρωτογενή, φυσική τους αλήθεια. Όμως, για να το αντιληφθεί αυτό κανείς, πρέπει να 'χει περάσει απ' όλες τις διεργασίες,

όσες απαιτούνται για να μπορεί να διακρίνει που κείται το καίριο. Το καίριο στη ζωή αυτή κείται πέραν του ατόμου. Με τη διαφορά ότι αν δεν ολοκληρωθεί κανείς σαν άτομο – κι όλα συνωμοτούν στην εποχή μας γι' αυτό -αδυνατεί να το υπερβεί.

Σ' αυτό το σημείο σταύρωσης βρισκόμαστε σήμερα, που οι περισσότεροι αδυνατούν, επί παραδείγματι, να εκτιμήσουν την υγεία επειδή δεν έτυχε ν' αρρωστήσουν, ή επειδή -το χειρότερο- θεώρησαν «καίριο» την αρρώστια. Ο μηχανισμός μιας λειτουργίας όπως αυτή αντανακλά πάνω στη λογοτεχνία μας, την καταδυναστεύει, την υποβάλλει σ' ένα είδος παραμορφωτικής αρθρίτιδας, που εξαιτίας μιας μακράς και συνεχούς τακτικής εκλαμβάνεται ως η μόνη φυσιολογική.»

«Έχω αποτραβηχτεί πίσω από την τζαμαρία και παρακολουθώ τον γέρο Λεμονή, που τρέχει κατά το μόλο φωνάζοντας και χειρονομώντας. Θα του λύθηκε το παλαμάρι της βάρκας. Ε, αυτός είναι κι αν είναι, κυριολεκτικά, μ' έναν παλιό πουνέντε στο γύρο του προσώπου του. Αγρότης και ναυτικός συνάμα. Ένας από τούς τελευταίους διαχρονικούς Έλληνες, με τις γερές του πλάτες, το πυκνό λευκό του μαλλί και το κορμί του το κεραμιδί που σου υποβάλλει την ιδέα ότι θα μπορούσε να 'ναι κι ένας υπήκοος της Κρήτης του Μίνωα. Δούλος ίσως, αλλά σε απόσταση αναπνοής από τον άρχοντά του. Και αυτό έχει σημασία. Επειδή έκτοτε δεν παρατηρήθηκε, ως φαίνεται, σε κανέναν από τους πολιτισμούς που γνωρίζουμε.

Τα μικρά μεγέθη, ο περιορισμένος πληθυσμός, η περίπου ανυπαρξία καταναλωτικών αγαθών, μείωναν τις διαφορές ανάμεσα στα κοινωνικά στρώματα, έτσι που η πλάστιγγα να γέρνει πάντοτε από το μέρος της ποιότητας και του καλού γούστου, που ή υπάρχουν διάχυτα στον αέρα για τον καθένα ή δεν πουλιούνται στην αγορά ώστε να μπορούν να τα προμηθεύονται οι όλιγοι. Και μολονότι το άτομο στα χρόνια εκείνα έμοιαζε το ίδιο ισχυρά σβησμένο πίσω από την τεχνουργία όσο και στα χρόνια της πλέον ακμαίας χριστιανοσύνης, θα έλεγε κανένας ότι προηγουμένως είχε προφτάσει να ολοκληρωθεί, θέλω να πω να εξαντλήσει όλους τους πόρους της ψυχικής του ευφορίας, ώστε να κόβει λουλούδι και για να το χαίρεται και για να το εκμεταλλεύεται χωρίς να σημειώνεται πουθενά το παραμικρό χάσμα.»

«Δεν τολμάς να τραβήξεις μιαν άπο τις αξίες που πιστεύεις ότι ικανοποιούν την εθνική σου φιλαυτία, και βλέπεις να βγαίνουν μαζί της ενα σωρό άνθρωποι των χρηματιστηρίων, που ανεβοκατεβαίνουν στην κόλαση όπως στο σπίτι τους. Δεν κοιτάς ν' άγγίξεις μιαν άπο τις αξίες που ικανοποιούν τα αισθήματά σου για κοινωνική δικαιοσύνη, και βρίσκεις να «κάνεις πορεία» μ' έναν συρφετό ανθρώπων που δεν έχουν δική τους σκέψη αλλά την περιμένουν από τον καθοδηγητή τους.»

«Περιμένω τον καλλιτέχνη -που όσο περνάν τα χρόνια τόσο λιγότερες πιθανότητες υπάρχουν ν' αναφανεί- τον ικανό να στήσει, αποστραγγίζοντας όλο το απόθεμα του θυμητικού μας, το μνημείο στον «άγνωστο ιδιώτη». Όπως ως τώρα εστήσαμε σε κάθε γωνιά του τόπου μας κάποιο μνημείο στον «άγνωστο στρατιώτη». Θα πρέπει να βγαίνει άπο την κυανή και λευκή Μεγάλη του Γένους Σχολή και ν' άντανακλά όλο φώς πάνω στην πίσσα της Ευρώπης που θάβουμε σήμερα εν όψει μιας άλλης που μοιάζει να γεννιέται. Χωρίς διάκριση. Πάνω στους μέλανες δρυμούς, στα τέρατα της Chartres και του Duomo, τους Καρτέσιους και τους Καλβίνους, τους Κάντ και τους Μάρξ, τον Πάπα —Θεός σχωρέσει τους.»

Ανέκδοτος Ελύτης από την Στοκχόλμη του 1979

ΗΜΕΡΗΣΙΑ 13/01/2012

Με αφορμή την ολοκλήρωση του εορτασμού των εκατό χρόνων από την γέννηση του Οδυσσέα Ελύτη το 2011 στην Ελλάδα, το ΑΠΕ-ΜΠΕ παρουσιάζει ένα ανέκδοτο κείμενο του ποιητή, από ομιλία του στους Έλληνες μετανάστες στη Στοκχόλμη.

Η ομιλία του ποιητή έγινε τον Νοέμβριο του 1979, μετά την τελετή απονομής του βραβείου Νόμπελ της Σουηδικής Ακαδημίας για το έργο του.

Η ομιλία μεταφέρεται αυτούσια με την επισήμανση του Ελύτη «ότι η γλώσσα είναι ένας φορέας ήθους που, αν δεν του υπακούσεις θα τιμωρηθείς».

«Αγαπητοί φίλοι

Περίμενα πρώτα νά τελειώσουν οί επίσημες γιορτές πού προβλέπει ή “Εβδομάδα Νόμπελ” καί ύστερα νά ‘ρθω σ’ έπαφή μαζί σας. Τό έκανα γιατί ήθελα νά νιώθω ξένιαστος καί ξεκούραστος.

Ξεκούραστος βέβαια δέν είμαι. Χρειάστηκε νά βάλλω τά δυνατά μου γιά νά τά βγάλω πέρα μέ τίς άπαιτήσεις τής δημοσιότητας, τίς συνεντεύξεις καί τις τηλεοράσεις. Αλλά ένιωθα κάθε στιγμή ότι δέν έκπροσωπούσα τό ταπεινό μου άτομο αλλά όλόκληρη τή χώρα μου. Κι έπρεπε νά τήν βγάλω άσπροπρόσωπη. Δέν ξέρω άν τό κατάφερα. Δέν είμαι καμωμένος γιά τέτοια. Γιά τιμές καί γιά δόξες. Τή ζωή μου τήν πέρασα κλεισμένος μέσα σε 50 τετραγωνικά (μέτρα), παλεύοντας μέ τή γλώσσα. Έπειδή αυτό είναι στό βάθος ή ποίηση: μιά πάλη συνεχής μέ τή γλώσσα. Τή γλώσσα τήν έλληνική πού είναι ή πιό παλιά καί ή πιό πλούσια γλώσσα τού κόσμου.

Ό,τι καί να πεί ένας ποιητής, μικρό ή μεγάλο, σημαντικό ή άσήμαντο, δέν φέρνει άποτέλεσμα, θέλω νά πώ δέν γίνεται ποίηση άν δέν περάσει άπό την κρησάρα τής γλώσσας, άν δέν φτάσει στήν όσο

γίνεται πιο τέλεια έκφραση. Άκόμα και οι πιο μεγάλες ιδέες, οι πιο εύγενικές, οι πιο επαναστατικές, παραμένουν σκέτα άρθρα εάν δεν καταφέρει ο τεχνίτης να ταιριάσει σωστά τα λόγια του. Μόνον τότε μπορεί ένας στίχος να φτάσει στα χείλια των πολλών, να γίνει κτήμα τους. Μόνον τότε μπορεί να 'ρθει και ο συνθέτης να βάλλει μουσική, να γίνουν οι στίχοι τραγούδι. Και για ένα τραγούδι ζούμε, στο βάθος, όλοι μας. Το τραγούδι που λέει τους καϊμούς και τους πόθους του καθενός μας. Τόσο είναι αλήθεια ότι το μεγαλείο και η ταπεινοσύνη πάνε μαζί, ταιριάζουν.

Ταπεινά εργάστηκα σ' όλη μου τη ζωή. Και η μόνη ανταμοιβή που γνώρισα πριν από τη σημερινή, ήταν ν' ακούσω τους συμπατριώτες μου να μέ τραγουδούν. Να τραγουδούν το ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ που μου χρειάστηκε τεσσάρων χρόνων μοναξιά και αδιάπτωτη προσπάθεια, για να το τελειώσω. Δεν το λέω για να περηφανευτώ. Δεν έρχομαι σήμερα για να σας κάνω τόν σπουδαίο. Κανείς δεν είναι σπουδαίος από μάς. Από μάς, άλλος κάνει τη δουλειά του σωστά κι άλλος δεν την κάνει. Αυτό είναι όλο. Όμως θέλω να μάθετε, όπως το έμαθα κι εγώ στα εξηνταοχτώ μου χρόνια: μόνον αν κάνεις σωστά τη δουλειά σου – ο κόπος δεν θα πάει χαμένος.

Ξέρω, μαντεύω, ότι πολλοί από σας περίμεναν άλλα πράγματα από μένα. Τους ζητώ συγγνώμη που δεν θα τους ικανοποιήσω. Αν είχα το ταλέντο του όμιλητή, του δασκάλου, του ήγέτη, θα είχα ίσως άφιερωθεί στην πολιτική. Τώρα δεν είμαι παρά ένας γραφιάς που πιστεύει σε ορισμένα πράγματα. Κι αυτά τα πράγματα θέλει να τα γνωρίσει και στους άλλους, να τα βγάλει από μέσα του, να τα κάνει έργο.

Έμένα μου έλαχε ν' αγαπήσω τόν τόπο μου όπως τόν αγαπάτε κι εσείς. Να τί είναι που μάς ενώνει απόψε όλους εδώ πέρα. 'Η αγάπη μας για τήν Ελλάδα. Βέβαια, υπάρχουν πολλοί τρόποι ν' αγαπά ένας λαός τη χώρα του. Αλλά για τόν ποιητή, πιστεύω, ύπάρχει μόνον ένας: ν' ανήκει σ' ολόκληρο τό λαό του. Πάνω από τις διαιρέσεις και τις διχόνοιες, ο ποιητής να στέκει και ν' αγαπά όλον τόν λαό του, ν' ανήκει, τό ξαναλέω, σ' όλο τόν λαό του. Δέ γίνεται αλλιώς. 'Η πατρίδα είναι μία. 'Ο καθένας στόν τομέα του άς έρθει και άς κάνει κάτι, όπως αυτός τό νομίζει καλύτερα.

Όμως ο πνευματικός άνθρωπος βλέπει τό σύνολο. Θέλω να πιστεύω πώς ίσως κι ο ξενιτεμένος, τό ίδιο. Για μάς ή Ελλάδα είναι αυτές οι στεριές οι καμμένες στόν ήλιο κι αυτά τα γαλάζια πέλαγα μέ τους άφρους των κυμάτων. Είναι οι μελαχρινές ή καστανόξανθες κοπέλλες, είναι τ' άσπρα σπιτάκια τ' άσβεστωμένα και τα ταβερνάκια και τα τραγούδια τις νύχτες μέ το φεγγάρι πλάι στην άκροθαλασσιά ή κάτω από κάποιο πλατάνι. Είναι οι πατεράδες μας κι οι παππούδες μας μέ τό τουφέκι στό χέρι, αυτοί που λευτερώσανε τήν πατρίδα μας και πιο πίσω, πιο παλιά, όλοι μας οι πρόγονοι που κι αυτοί ένα μονάχα είχανε στό νού τους -όπως κι' έμείς σήμερα: τόν άγώνα για τή λευτεριά.

Είπε ένας Γάλλος ποιητής, ο Ρεμπώ, πώς ή πράξη για τόν ποιητή είναι ο λόγος του. Κι είχε δίκιο. Αυτό έκανε ο Σολωμός, που για να γράψει τό άθάνατο ποιήμα του “Ελεύθεροι Πολιορκημένοι”, έσωσε και παράδωσε στη φυλετική μας μνήμη τό Μεσολόγγι και τούς άγώνες του. Αυτό έκαναν ο Παλαμάς, ο Σικελιανός, ο Σεφέρης. Στα φτωχά μου μέτρα τό ίδιο πάσχισα να κάνω κι εγώ. Πάσχισα να κλείσω μέσα στην ψυχή μου, τήν ψυχή όλου του έλληνικού λαού. Να δώ πόσο μοιάζανε όλοι οι άγώνες του, από τήν αρχαία εποχή ίσαμε σήμερα, για τό δίκιο και για τή λευτεριά. Κι αυτό θα κάνω όσα χρόνια μου δώσει ο Θεός να ζήσω. Αύτή είναι ή πράξη μου. Και το γεγονός ότι έφτασαν να τήν αναγνωρίσουν οι ξένοι, είναι μία νίκη. Όχι δική μου νίκη. Δική σας. Γι' αυτό σας εύχαριστώ. Κι αν μου τό συγχωρείτε να σας δώσω μία γνώμη – ακούστε την: όσο καλά κι αν ζείτε σ' αυτή τή φιλόξενη, τήν εύγενική χώρα, όσο κι αν νιώθετε καλά και στεριώνετε, και κάνετε οικόγένεια – μήν ξεχνάτε τήν πατρίδα μας, και πρό παντός, τή γλώσσα μας. Πρέπει να 'σαστε περήφανοι, να 'μαστε όλοι περήφανοι, έμείς και τα παιδιά μας για τή γλώσσα μας.

Είμαστε οι μόνοι σ' ολόκληρη τήν Εύρώπη που έχουμε τό προνόμιο να λέμε τόν ούρανό “ούρανό” και τή θάλασσα “θάλασσα” όπως τήν έλεγαν ο Όμηρος και ο Πλάτωνας πριν δυόμιση χιλιάδες χρόνια.

Δέν είναι λίγο αυτό. Ή γλώσσα δέν είναι μόνον ένα μέσον επικοινωνίας. Κουβαλάει τήν ψυχή τού λαού μας κι όλη του τήν ιστορία καί όλη του τήν εύγένεια. Χαίρομαι κι αύτή τή στιγμή πού σάς μιλάω σ' αύτή τή γλώσσα καί σάς χαιρετώ, σάς αποχαιρετώ μάλλον, άφού ή στιγμή έφτασε νά φύγω.

Όμως ένα κομμάτι τής ψυχής μου σάς τό αφήνω μαζί μ' ένα μεγάλο εύχαριστώ πού μέ άκούσατε. Μακάρι νά μπορούσε νά σάς μείνει, νά τό κρατήσετε, σάν ένα μικρό φυλαχτό άπό την πατρίδα».

Πηγή: www.antibaro.gr/